

УДК 338.487

АНАЛІЗ СТАНУ ТА РІВНЯ ВИКОРИСТАННЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Бондаренко С.А.

У статті розглянуто сутність та особливості використання рекреаційно-туристичного потенціалу Одеської області, виділено специфіку регіонального ринку туристичних послуг. Проведений аналіз виявив наявність диспропорцій в структурі туристичних потоків Одеської області, що є підставою вказати на недоліки в управлінні туристично-рекреаційною сферою регіону. Пропонується розширення фактора сезонності як домінуючого фактора туристично-рекреаційної сфери Одеської області засобами диверсифікації регіонального ринку туристичних послуг. Доведена необхідність комплексних заходів і належних механізмів забезпечення формування бренду міста Одеси і Одеського регіону для активізації регіонального ринку туристичних послуг і підвищення рівня використання рекреаційно-туристичного потенціалу регіону.

Постановка проблеми. У світовій системі господарства туризм займає провідні позиції. На думку експертів і за прогнозами спеціалістів, ХХІ століття може стати епохою туризму. Оскільки розвиток туристичної і рекреаційної сфери має суттєвий вплив на такі сектори економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, харчова промисловість, виробництво товарів широкого вжитку, даному напрямку, який вважається одним з найбільш перспективних напрямів структурної перебудови економіки, слід приділяти особливу увагу.

Як засвідчують дані Світового економічного форуму, Україна наразі використовує менш, ніж третину, від наявного туристичного та рекреаційного потенціалу. Причинами цього є недоліки щодо його організаційно-економічної підтримки, оскільки механізми регулювання туристично-рекреаційної сфери як на рівні держави, так і на рівні регіонів, носять безсистемний слабо регульований характер. Розвиток туризму на регіональному рівні спирається як на наявні рекреаційні ресурси, характерні для регіону, так і на потенціал креативної економіки, що дозволяє додатково залучити такі нематеріальні фактори, як місцеві етнічні особливості, регіональний ментальний імідж, унікальну місцеву історично-культурну спадщину тощо [1].

За експертними оцінками, при повноцінному розкритті наявного туристичного потенціалу надходження до бюджетів усіх рівнів можуть становити значні суми, як це характерно для країн, що мають схожий з Україною рекреаційно-туристичний потенціал.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема використання рекреаційно-туристичного потенціалу займається багато дослідників,

розроблено вже ряд теоретичних підходів, методологічних основ. Так, О. О. Любіцевою виділено геопросторові аспекти розвитку ринку рекреаційно-туристичних послуг [2]. Автором запропонована структурно-логічна схема організації наукового дослідження на рівнях макрорегіонів світу, національного туристичного ринку, виділено основні тенденції та регуляторні механізми його функціонування. Закономірності функціонування ринку міжнародних туристичних послуг досліджувались Г. А. Заячківською [3]. У своїх дослідженнях Ю. Б. Забалдіна проводить аналіз процесів регіоналізації ринку туристичних послуг України [4]. Сукупність критеріїв вибору Україною цільових туристичних ринків присвячена наукова розробка О. Г. Зими, О. В. Штеревері, В. О. Підгайної [5]. Авторами доведено, що збереження тенденції відсутності орієнтації національної туристичної політики України на конкретні ринки веде до стагнації у сфері відпочинку.

Управління процесами, що відбуваються у сфері послуг, зокрема в туристичній та рекреаційній галузях господарства, мають носити системний характер. Діагностика стану та ефективності використання рекреаційно-туристичного потенціалу регіонального ринку туристичних послуг може стати підґрунтям для виявлення основних диспропорцій та недоліків в управлінні ними. Результати такої діагностики можуть бути використані для формування регіональної політики управління ринком рекреаційно-туристичних послуг, прогнозування напрямку його подальшого розвитку та стати основою для формування стратегії диверсифікованого використання наявного потенціалу.

Мета дослідження. Метою статті є аналіз стану та рівня використання рекреаційно-туристичного потенціалу регіонального ринку туристичних послуг Одеської області.

Для досягнення виділеної мети необхідно вирішити наступні завдання:

- обґрунтувати сутність поняття туристичного регіону і регіонального ринку рекреаційно-туристичних послуг;
- виділити закономірності функціонування Одеської області як туристичного регіону та регіонального ринку рекреаційно-туристичних послуг Одеської області;
- дати оцінку стану та рівня використання рекреаційно-туристичного потенціалу регіонального ринку туристичних послуг та виявити рівень невикористаних можливостей Одеського регіону у сфері туризму.

Виклад основного матеріалу. Регіональний розвиток є наслідком використання внутрішнього потенціалу регіону, до складу якого входить рекреаційно-туристичний потенціал. Сфера туризму спроможна залучити до процесів регіонального розвитку не лише множину рекреаційних ресурсів, а й забезпечити належні умови більш ефективного використання виробничого, науково-технічного, соціально-культурного, екологічного потенціалу певної території.

Регіональний ринок рекреаційно-туристичних послуг є складовою

множини або системи ринків, в основі функціонування якого покладена система економічних відносин у сфері обігу, купівлі-продажу, що ґрунтується на комплексності, ритмічності та мобільності споживання за умови нерозривності процесу обслуговування.

Товаром при цьому являються послуги рекреаційно-туристичного характеру, які мають змогу надати продавці (господарюючі суб'єкти туристично-рекреаційної сфери) і придбати покупці в межах даної території (регіону).

Взагалі, для галузевих ринків виділяють територіальний і змістовний критерії структуризації. За територіальним критерієм в основі формування ринку рекреаційно-туристичних послуг є процеси організації відпочинку в межах певних територій: транскордонного співробітництва, макрорегіонів чи адміністративних областей.

За змістовним критерієм ринки рекреаційно-туристичних послуг структурують за видами послуг, видами туризму, напрямками орієнтації на контингент відпочивальників чи приїжджих тощо.

Становлення ринку рекреаційно-туристичних послуг потребує використання специфічного управлінського інструментарію.

Територіальне управління найбільш ефективно в межах регіонів країни, тому і становлення ринків рекреаційно-туристичних послуг має відбуватися на основі такого структурування.

Одеську область можна вважати туристичним регіоном, оскільки дана територія має об'єкти туристичного інтересу і пропонує певний набір послуг, необхідних для задоволення потреб туристів і відпочивальників. Туристичний регіон – це певна територія з притаманними їй специфічними природно-кліматичними, рекреаційно-ресурсними, історичними, етнічними, соціально-побутовими та іншими особливостями. Кордони регіону не завжди збігаються з кордонами адміністративно-територіальних утворень [6].

Оцінка динаміки туристичних потоків лежить в основі розуміння основних тенденцій і закономірностей розвитку регіонального ринку рекреаційно-туристичних послуг.

Таблиця 1

Динаміка туристичних потоків в Одеській області

Роки	Індекс показників				
	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності, усього	іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи	Кількість екскурсантів
2001	110,0	92,4	81,6	124,8	76,3
2002	106,5	113,9	84,5	106,1	93,0
2003	135,0	150,9	109,0	130,5	150,8
2004	28,8	47,8	144,4	10,1	62,2
2005	106,4	91,1	108,2	141,0	138,5
2006	108,2	106,1	121,8	99,8	91,0

2007	104,5	91,9	123,7	104,9	128,2
2008	95,9	84,5	111,1	93,6	143,8
2009	68,5	66,1	61,7	81,7	53,0
2010	118,4	119,6	122,6	112,5	149,6
2011	73,5	49,1	85,9	85,9	129,3
2012	85,6	57,2	113,6	69,9	126,7
2013	94,6	71,9	120,2	56,0	15,6
2014	70,4	42,2	78,9	53,8	32,0

Складено автором на основі джерела [7]

Туристична сфера в Одеській області переживає наразі скрутні часи, про що свідчать дані Держкомстату [7]. Аналіз динаміки туристичних потоків Одеської області можна зробити на основі даних таблиці 1.

В Одеському регіоні, як і в більшості регіонів України розвивався переважно виїзний туризм (що сприяло розвитку іноземних туристичних компаній), частково – «зелений», рекреаційний та культурно-історичний туризм [1].

Згідно даних таблиці 1, в Одеській області індекси показників туристичних потоків змінюються нерівномірно. За останні три роки індекси показників загальної кількості туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності в Одеській області, мають у своїй більшості негативну динаміку. Аналіз туристичних потоків в Одеській області наочно відображає тенденцію зниження потоку в'їзного туризму та тенденцію зростання потоку виїзного туризму в регіоні. У 2013 році частка іноземного туризму складала 11%, частка зарубіжного туризму – 72%, частка внутрішнього туризму 17% у загальному туристопотоці. У 2014 році така тенденція дещо змінилась в бік зростання виїзного туризму і скорочення як в'їзного, так і внутрішнього туристопотоків: відповідно, 7%, 80% і 13%.

Що стосується кількості іноземних туристів, які відвідали Одеську область, то індекс даного показника має схожу тенденцію з попереднім показником. Особливо стрімко цей показник знизився, починаючи з 2011 року, досягнувши свого негативного піка у 2014 році. Так, кількість іноземних туристів у 2014 році (2975 чол.) у порівнянні з 2000 роком (77332 чол.) зменшилась у 26 разів. Навіть якщо порівняти дані за 2014 рік з 2010 роком (34910 чол.), то падіння становило 17,8 разів. Пояснюється такий факт, по-перше, високим рівнем конкуренції на ринку туристичних послуг і, за наявних можливостей, іноземні туристи мають широкий вибір місць для відпочинку зажаданого рівня. По-друге, рівень сервісу, який пропонується в Україні і рівень сервісу відомих курортів світу, звичайно відрізняються, в той час, як ціна на туристичні послуги в Одеському регіоні мало чим відрізняється від ціни світового рівня. Крім того, проблемою є недостатнє рекламне супроводження туристичних продуктів. Адже на міжнародному ринку туристичних послуг важливо представляти не лише конкретні туристичні продукти, які пропонуються даним

туристичним регіоном, але й сам туристичний регіон, як ексклюзивний природно-рекреаційний продукт, виділяючи при цьому його неповторність. Тобто, туристичний регіон має стати брендом, у першу чергу, а вже потім усі туристично-рекреаційні ресурси, якими він володіє і які здатні лише підкреслювати і доповнювати туристичний регіон-бренд або туристичне місто-бренд. У 2014 році регіональний туристичний продукт було презентовано на: Міжнародній туристичній виставці «ІТВ-2014»; XX Міжнародній туристичній виставці UITT «Україна – подорожі і туризм»; спеціалізованій виставці «Індустрія гостинності»; Міжнародній виставці-ярмарку «Тур'євроцентр Закарпаття»; спеціалізованій виставці «Medical SPA&Wellness». Таких заходів має бути більше, вони мають носити характер чітко спланованої маркетингової кампанії. Тільки в такому варіанті рекреаційно-туристичні ресурси зможуть «працювати» на благо регіону. Принаймні, за оцінками експертів, щорічно у світі здійснюється понад 800 млн. туристичних подорожей, з яких понад 52 % – у межах Європи. У світовому експорті товарів і послуг на долю туризму припадає близько 13% (в країнах ЄС – 14 %) [8].

Цікавою для аналізу є тенденція показника кількості туристів-громадян України, які виїжджали за кордон. Так, за досліджуваний період цей показник змінювався не рівномірно, проте, у своїй більшості, характеризується позитивною динамікою. Різкий сплеск активності подорожей за кордон припадає на роки, наступні за кризовими (про що вже йшла мова). Наприклад, у 2004 році даний показник зріс у 1,44 рази, у 2010 році – в 1,22 рази, у 2013 році (коли всі інші показники мали свій пік негативності) – зріс у 1,2 рази. Можна припустити, що на ці роки припадає найбільший інтерес українців до виїзного за кордон туризму в зв'язку з підвищенням бажання виїхати із країни, оскільки у періоди політико-економічної нестабільності підвищуються ризики і небезпека життя і бізнесу в країні з високим рівнем невизначеності, якою є нині Україна, в цілому, і Одеська область, у тому числі. Хоча такі країни, як Китай, США, Велика Британія та Німеччина посідають перші місця серед країн, населення країн яких надає перевагу відпочинку за кордоном. Так, у Німеччині та Великобританії показники розвитку виїзного туризму традиційно є дуже значними. В Італії, внаслідок падіння показників в'їзного туризму у 2008 р., ринок туристичних послуг поки що не вийшов на докризові показники [9]. Таким чином, активність інтересу до виїзного туризму зростає пропорційно зростанню або рівню життя населення країни, або рівню безпеки проживання і бізнесу на території країни.

У 2014 році значних втрат зазнав вітчизняний ринок круїзного туризму. Через події, пов'язані з Кримським півостровом, міжнародні круїзні компанії відмінили судно-заходи у кримські порти, що вкрай негативно вплинуло і на ринок круїзного туризму Одеської області. За підсумками круїзного сезону 2014 року було здійснено 28 заходів іноземних круїзних лайнерів і обслуговано 8123 туристи та 4 заходи суден типу «ріка-море», на борту яких перебувало близько 400 туристів. У 2014 році у рамках дунайських круїзів в українську частину дельти Дунаю було

здійснено 52 судно-заходи та обслуговано 6384 іноземні туристи [7].

Для розвитку регіонального ринку рекреаційно-туристичних послуг важливим є визначення ринкоутворюючих факторів регіону. Під ринкоутворюючими факторами слід розуміти лише ті фактори, що впливають на місткість і структуру рекреаційно-туристичних послуг регіонального ринку, на схему рекреаційно-туристичних потоків, на економічні відносини суб'єктів ринку та на рівень послуг в регіоні.

Звичайно, світова фінансово-економічна криза стала негативним важелем для сфери туризму як в усьому світі, так і зокрема в Одеському регіоні. Проте, на думку експертів, після декількох років занепаду та рецесії вже почався етап покращення стану світової економіки, що і надалі сприятиме подальшому зростанню міжнародного туризму і сектора авіаперевезень. Так, за даними Всесвітньої туристичної організації (ВТО), у 2014 р. темпи зростання світового ринку туристичних послуг перевищили темпи зростання світової економіки [10].

Як показує досвід, для Одеського туристичного регіону домінуючим фактором є сезонність, що пов'язано в основному з рекреаційними можливостями і ресурсами (клімат, море, відпочинок, пов'язаний із оздоровленням). Тому задачею в сфері управління туристичною сферою в Одеському регіоні має стати зниження ступеню домінування даного фактора, його розширення засобами диверсифікації ринку туристичних послуг. І для цього в Одеському регіоні є всі підстави.

Так, Одеська область, за результатами Звіту про конкурентоспроможність регіонів України 2013, за підтримки Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), входить до трійки лідерів, після м. Києва та Харківської області [9]. При цьому бальна оцінка виросла на 0,05 бала і склала 4,15 бала, що дозволило регіону з 6-ї позиції у минулому рейтингу потрапити до трійки лідерів. За загальним індексом конкурентоспроможності бал Одеси відповідає 72-му місцю у глобальному рейтингу 148 країн світу. Такий результат порівнюваний з результатами Угорщини, Росії та Еквадору. При цьому оцінки Одеської області зросли за всіма субіндексами конкурентоспроможності. Найвищі результати у рейтингу Одеська область отримала за ефективність ринку товарів (піднявшись з 12-го на 1-е місце з 27 регіонів), рівень розвитку інфраструктури (2-е місце), технологічну готовність (2-е місце), вищу освіту та професійну підготовку (3-є місце). Найбільше зростання бальних оцінок відзначається по складових ефективності ринку товарів (плюс 0,03 бала), інституції (плюс 0,23 бала), вищої освіти та професійної підготовки (плюс 0,19 бала), рівня розвитку фінансового ринку (плюс 0,15 бала) та інновацій (плюс 0,14 бала). Конкурентною перевагою Одеської області не тільки в національному, але і в глобальному порівнянні продовжує залишатись складова інфраструктури. Два роки поспіль за показником інфраструктури регіон посідає почесне 2-е місце (4,56 бала), рівень 45-го місця у світі, що порівнюване з результатом таких країн, як Кіпр, Литва, Естонія. У області кращі показники в Україні не тільки за якістю портової інфраструктури (1-е місце, 5,06 бала), що цілком обґрунтовано, але і за

рівнем проникнення телефонії. За цими показниками область цілком конкурентна: її оцінки відповідають 39-ій і 2-й позиції серед 148-и країн.

Маючи такі високі показники розвитку, в Одеському регіоні ми мали б спостерігати туристичний бум, адже розвиток рекреаційно-туристичних послуг в регіоні залежить не тільки від макроекономічного устрою, законодавчо-нормативної бази, наукового обґрунтування просторової організації туристичної інфраструктури, а й тих факторів та закономірностей, які визначають окремість, винятковість даної території. Одеська область є одним з провідних туристично-рекреаційних регіонів України, для якого характерним є наявність комплексу природних, історичних, соціальних умов: вигідне економіко-географічне розташування області, сприятливі природно-кліматичні умови, наявність великої кількості пам'яток історії, культури, архітектури та містобудування, лікувальні ресурси і морські піщані пляжі, неповторний колорит і легендарний місцевий менталітет.

Наявний потенціал курортних територій Одеської області за умови належного інфраструктурного забезпечення (дороги, централізоване водопостачання та каналізація) дає можливість збільшити прийом відпочиваючих в середньому у 4 рази, а за окремими об'єктами та територіями – до 10 разів [1]. Території традиційного та найбільш активного прийому відпочиваючих у Одеській області – Комінтернівський та Овідіопольський райони – за розрахунковими показниками, що наведено у [11] спроможні збільшити показники відповідно у 10 та 5 разів, що свідчить про суттєвий потенціал, який здатний частково компенсувати для України тимчасову втрату Криму. Наведеними Схемами планування територій курортно-оздоровчого та рекреаційного призначення Одеської області [11] визначена перспективна ємність рекреаційно-оздоровчих закладів на рівні майже 400 тис. осіб, що більше за існуючі показники у 3,6 рази. Прогнозна величина попиту і пропозиції рекреаційно-туристичних послуг, співвідношення між ними є основною формою функціонування рекреаційно-туристичного потенціалу певного регіону. Результатом реалізації потенціалу ринку рекреаційно-туристичних послуг є ступінь задоволення попиту населення в даному виді послуг у певному туристичному регіоні чи рекреаційно-туристичному центрі.

Станом на 1 січня 2015 року туристична інфраструктура області нараховувала 1282 заклади туристично-рекреаційного призначення, з них 479 підприємств готельного комплексу і 803 заклади оздоровчого профілю. Найбільша кількість об'єктів туристично-оздоровчого призначення зосереджена у м. Білгород-Дністровському, Татарбунарському, Кілійському та Овідіопольському районах. На території Одеської області здійснювали туристичну діяльність 249 суб'єктів (172 юридичні особи та 77 фізичних осіб) [7].

У 2014 році пасажиропотік у міжнародних пунктах пропуску через кордон у межах Одеської області склав 5,9 млн. осіб, у тому числі іноземців – 3,6 млн. осіб. Обсяг капітальних інвестицій, освоєних підприємствами туристично-рекреаційної сфери області у 2014 році, склав

183,0 млн. грн., що на 31,3 млн. грн. або 20,6 % більше у порівнянні з 2013 роком. Левова частка від загального обсягу інвестицій – 145,1 млн. грн. або 79,3% прийшла на діяльність готелів та інші пункти тимчасового розміщення. Упродовж 2014 року в експлуатацію було прийнято 22 заклади тимчасового розміщення загальною потужністю 1388 місць. Сумарна вартість прийнятих основних фондів склала 68,4 млн. грн. [7]

Більш ніж у 40 державах туризм є головним джерелом наповнення бюджету, а ще у 70 – однією з трьох основних статей [10].

Аналіз долі туристичних послуг у валовому регіональному продукті (ВРП) Одеської області представлено у таблиці 2.

Таблиця 2

Доля туристичних послуг у валовому регіональному продукті Одеської області за період 2010-2014 рр.

Показники	Роки		
	2012	2013	2014
Валовий регіональний продукт (ВРП)/індекс росту, млн. грн./%	64743,0/ 105,3	69760,0/ 107,7	74934,0/ 107,4
Обсяг реалізованих послуг/індекс росту, млн. грн./%	26271,0/ 104,2	29239,1/ 111,3	39752,1/ 136,0
<i>у % до ВРП</i>	40,6	41,9	56,2
у тому числі: мистецтво, спорт, розваги та відпочинок/індекс росту, млн. грн./%	198,7/ 88,1	78,3/ 39,4	84,5/ 107,9
<i>у % до обсягу реалізованих послуг</i>	0,8	0,3	0,2
Обсяг експорту послуг/індекс росту, млн. дол. США/%	1215,1/ 98,2	1178,3/ 97,0	1020,6/ 86,6
<i>у тому числі:</i>			
послуги, пов'язані з подорожами/ індекс росту, млн. дол. США/%	43,6/ 81,2	33,0/ 75,7	22,0/ 66,6
послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги, млн. дол. США/%	3,7/ 66,1	2,1/ 56,5	0,5/ 21,8
Обсяг імпорту послуг, млн. дол. США	255,4	268,6	217,5
<i>у тому числі:</i>			
послуги, пов'язані з подорожами, млн. дол. США	6,0	9,4	5,0
послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги, млн. дол. США	1,1	0,4	0,1
Співвідношення експорту послуг до імпорту	4,8	4,4	4,7
<i>у тому числі: послуги, пов'язані з подорожами</i>	7,3	3,5	220
послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	3,4	5,3	5,0

Складено автором на основі джерела [7]

Взагалі, ВРП є важливим макроекономічним індикатором розвитку регіонів, дає можливість визначити спеціалізацію, найбільш перспективні напрямки розвитку. Питома вага ВРП Одеської області в загальному обсязі валового внутрішнього продукту по країні становить приблизно 5%. За підсумками 2014 року по області спостерігається незначний спад економічної активності, ВРП області по відношенню до 2013 року скоротився на 1% [7].

ВРП у перерахунку на 1 особу у 2014 році має негативну динаміку у

більшості регіонів, що указує, з одного боку, на зниження рівня життя населення України, а з іншого, на загальну негативну тенденцію розвитку регіонів, не дивлячись на те, що у абсолютних показниках ВРП у деяких регіонах зростає. Що стосується Одеської області, то, за даними Держкомстату, споживчі ціни зросли на 27%, доходи населення, навпаки, скоротились. Середня заробітна плата за січень-листопад – 3085 грн. Реальна заробітна плата за три квартали 2014 року скоротилась на 5,7%.

За даними таблиці 2 ВРП за 2012-2014 роки має позитивну динаміку, індекс росту показника обсягу реалізованих послуг в Одеській області також має позитивну динаміку. При чому доля реалізації послуг у ВРП складає близько 50%, що є цілком зрозумілим для туристичного регіону. Хоча доля реалізованих послуг мистецтва, спорту, розваг та відпочинку складає менше 1% від обсягу реалізованих послуг, що, звичайно є неприпустимо мізерним показником для туристичного регіону, указуючи на те, що туристично-рекреаційна сфера не є напрямком спеціалізації економіки Одеського регіону. Нажаль, Одеська область не має на рівні нормативно-правового забезпечення статусу туристичного регіону, тому наявний туристично-рекреаційний потенціал використовується у занадто незначному обсязі, що вказує на диспропорцію в організації економіки даного регіону. Взагалі реалізація послуг сфери розваг і відпочинку має негативну динаміку (особливо у 2013 році), зростання у 2014 року (на 7,9% у порівнянні з 2013 роком) не дало можливості дійти навіть половини від показника 2012 року. Звичайно, 2012 рік – це рік проведення «Євро-2012», коли була значна кількість добре прорекламованих та підготовлених масових заходів, з якими безпосередньо пов'язаний розвиток туризму. Нажаль, більшість подібних заходів не має такої рекламної підтримки і тому не впливає на показники сфери туризму. Вітчизняний туристично-рекреаційний продукт потребує рекламної підтримки як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Крім того, низька купівельна спроможність населення і, як показують дані табл. 1, значні диспропорції в структурі туристичних потоків, указують на те, що дані процеси є не підконтрольними, не регульованими в Одеському регіоні і тому можна указати на стихійний характер розвитку туристично-рекреаційного ринку регіону.

Суттєві зміни впродовж 2010-2014 років відбулися в структурі експорту-імпорту сфери туристичних послуг. Обсяг експорту послуг області за статтею «Послуги, пов'язані з подорожами» за 2014 рік склав 22,0 млн. дол. США., що є найнижчим показником з 2010 року, в той час як найвищий показник за цією статтею (43,6 млн. дол. США) припадав на 2012 рік – рік проведення в Україні Чемпіонату Європи з футболу «Євро-2012». Найбільший обсяг імпорту послуг за статтею «Послуги, пов'язані з подорожами» за період, що аналізується, зафіксовано у 2013 році (9,4 млн. дол. США), найменший – у 2014 році (5,0 млн. дол. США). Зрозуміло, що зростання ВРП можливе лише за умови зростання в'їзного і внутрішнього туристичних потоків. Нажаль, спостерігається протилежна тенденція. Даний факт підтверджує і індекс експорту/імпорту рекреаційно-

туристичних послуг.

Дані аналізу указують на дисбаланси в розвитку регіонального ринку туристичних послуг. Той значний рекреаційно-туристичний потенціал, яким володіє Одеський регіон, не використовується у повній мірі, що є підставою вказувати на недоліки в управлінні розвитком туристично-рекреаційної сфери регіону. Можна стверджувати про недооцінювання ролі туристичної та рекреаційної сфери в наповненні місцевого та державного бюджету, хоча туристичній сфері приділено окрему рубрику на сайті Одеської міської ради [12].

Таким чином, механізм функціонування регіонального ринку рекреаційно-туристичних послуг Одеської області має формуватись з урахуванням того, що туристичний регіон є частиною загальнодержавного економічного простору. Разом з тим, можна бачити високу своєрідність процесів формування регіонального ринку рекреаційно-туристичних послуг. Важливого значення при розгляді факторної забезпеченості туристичного регіону набуває врахування просторової мобільності факторів, їхньої схильності до змін у часі та просторі. Багато які з факторів (наприклад, люди, що мають наміри відпочити і оздоровитись, знання, капітал) можуть відносно безперешкодно змінювати свою локалізацію і ставати факторами інших регіонів.

Висновки. Таким чином, Одеська область, будучи туристичним регіоном, володіє значним туристично-рекреаційним потенціалом, має значні рекреаційні ресурси, здатні забезпечити високий рівень розвитку туристичної сфери. Проте, як показує аналіз, наявний туристично-рекреаційний потенціал не використовується у повному обсязі. Значна диспропорція у структурі туристичних потоків в Одеському регіоні указує на наявність недоліків в управлінні туристично-рекреаційною сферою. В Одеській області такі процеси, як формування туристичних потоків є не підконтрольними, не регульованими, що відображає стихійний характер розвитку туристично-рекреаційного ринку регіону.

Значний вплив на розвиток туристично-рекреаційного ринку Одеського регіону має фактор сезонності, що пов'язано в основному з рекреаційними можливостями і ресурсами (клімат, море, відпочинок, пов'язаний із оздоровленням). Задачею в сфері управління туристичною сферою в Одеському регіоні має стати зниження ступеню домінування даного фактора, його розширення засобами диверсифікації ринку туристичних послуг. І для цього в Одеському регіоні є всі підстави.

Тому нагальною є проблема використання наявних факторів у межах Одеського туристичного регіону, що включало б їхню альтернативну присутність в інших регіонах та пов'язана із створенням відповідних умов рекреаційно-туристичної діяльності. Для Одеського регіону, поряд з традиційними факторами розвитку рекреаційно-туристичних послуг, дедалі більшого значення набирають нові – суто ринкові, які потребують ринкового інструментарію регулювання, впливаючи на конкурентоспроможність туристичного регіону. Важливо підсилити роботу над створенням бренду міста Одеси і Одеської області як

туристичного регіону. Такі дії мають носити комплексний характер, бути підкріпленими відповідними механізмами забезпечення.

Актуальною є необхідність перенесення акценту з прямого державного управління і регулювання регіонального розвитку туризму і рекреації на:

- формування в регіонах автономного механізму регулювання;
- активізації ролі підприємницького елемента, діяльності фізичних осіб у забезпеченні такого розвитку;
- створення умов для ефективної співпраці органів державної влади, місцевого самоврядування та приватного сектора щодо розвитку туризму через різні механізми.

Література

1. Економіка регіонів у 2015 році: нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ – К.: НІСД, 2015. – 92 с.
2. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О. О. Любіцева. – [3-е вид., перероб. та доп.]. – К.: Альтерпрес, 2005. – 436 с.
3. Заячківська Г. А. Закономірності функціонування ринку міжнародних туристичних послуг / Г. А. Заячківська // Інноваційна економіка. – 2012. – № 6 (32). – С. 18–187.
4. Забалдіна Ю. Б. Економічна діагностика та прогнозування розвитку регіонального ринку туристичних послуг: автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / Ю. Б. Забалдіна; Науково-дослідний економічний ін-т Міністерства економіки України. – Київ, 2006. – 22 с.
5. Зима О. Г. Особливості вибору цільових туристичних ринків України / О. Г. Зима, О. В. Штеревєра, В. О. Підгайна // Проблеми економіки. – 2010. – № 3. – С. 12–14.
6. Борушак М. Стратегия развития туристического региона: теория, методология, практика / М. Борушак. – Минск: БГЭУ, 2002. – 166 с.
7. Туристичні потоки в Одеській області за 2000-2014 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>
8. Бурнашов І. Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні на сучасному етапі / І. Бурнашов : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/183853;jsessionid=CBACCE6697D400A116E060E E2C513F8C>.
9. European Travel Commission (Q1/2014). European Tourism 2014 – Trends and Prospects : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.etc-corporate.org/?page=report&report_id=54
10. Дані з сайту Всесвітньої туристичної організації : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unwto.org>.
11. Схема планування території Одеської області. Схема планування територій курортно-оздоровчого та рекреаційного призначення Одеської

області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uma.odessa.gov.ua/shema-planuvannya-teritor-odeskoj-oblast/?year=2015&month=3>

12. Официальный туристический портал г. Одессы. Отдел туризма Управления культуры и туризма Одесского городского совета : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.odessatourism.in.ua/>.

References

1. *Ekonomika regioniv u 2015 roci : novi realii i moglivosti v umovach zapotcatkovanich reform.* (2015). [The region's economy in 2015: new realities and opportunities in terms of reforms initiated]. Kyiv: National Institute for Strategic Studies.

2. Lyubitseva, O. O. (2005). *Rinok turistichnich poslug (geoprostorovi aspekti).* [Tourism market (geospatial aspects)] Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). Kyiv : Alterpres.

3. Zayachkovska, G. A. (2012). *Zakonomirnosti funkcionuvannya rinku mijnarodnich turistichnich poslug.* [Patterns functioning market for international tourism]. Innovacijna ekonomika.

4. Zabaldina, Y.B. (2006). *Ekonomictna diagnostika ta prognosuvannya rosvitku regionalnogo rinku turistichnich poslug.* [The economic diagnosis and prediction of regional tourism market]. Kyiv: Research Economic Institute of the Ministry of Economy of Ukraine.

5. Zima, O.G. (2010). *Osoblivosti viboru cilovich turistichnich rinkiv Ukrain.* [Features selection of target tourist market of Ukraine]. Problemi ekonomiki.

6. Boruschak, M. (2002). *Strategija rasvitija turisticheskogo regiona: teorija, metodologija, praktika.* [Strategy of development of tourism in the region: the theory, methodology, practice]. Minsk : Belarusian State Economic University. [in Russian].

7. *Turistichni potoki v Odeskij oblasti za 2000-2014 p.* [Tourist flows in the Odessa region for 2000-2014 p.]. [Electronic resource] – Access mode: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>

8. Burnashov, I. *Problemi ta perspektivi rosvitku turizmu na suctasnomu etapi.* [Problems and prospects of tourism development in Ukraine today] [Electronic resource] – Access mode: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/183853;jsessionid=CBACCE6697D400A116E060E E2C513F8C>.

9. European Travel Commission (Q1/2014). *European Tourism 2014 – Trends and Prospects* : [Electronic resource] – Access mode: http://www.etc-corporate.org/?page=report&report_id=54

10. *Sajt Vsesvitnjoji turistichnijj organizaciji.* [Data from the site of the World Tourism Organization]. [Electronic resource] – Access mode : <http://www.unwto.org>.

11. *Schema planuvannya teritorii Odeskoji oblasti. Schema planuvannya teritorii kurortno-ozdorovctogo ta rekreazijnogo priznactennja Odeskoji oblasti.*

[Planning Scheme territory of Odessa region. Planning Scheme territory health resort and recreational Odessa region]. [Electronic resource] – Access mode : <http://uma.odessa.gov.ua/shema-planuvannya-teritor-odeskoj-oblast/?year=2015&month=3>

12. Ofizialnij turisticnij portal Odessi. Otdel turizma, upravlenija kulturi I turizma Odesskogo gorodskogo soveta. [The official tourism portal of Odessa. Department of Tourism and Culture Department of Tourism Odessa City Council] : [Electronic resource] – Access mode : <http://www.odessatourism.in.ua/>.

Abstract

Bondarenko S.

Analysis and condition of use recreational and tourist potential for regional tourism market Odessa region

The article examines the nature and especially the use of recreational and tourism potential of Odessa region, highlighted the specific regional tourism market. The analysis revealed the presence of imbalances in the structure of tourist flows Odessa area, which is the basis and indicate shortcomings in the management of tourist and recreational area in the region. It is proposed to expand the seasonality factor, as the dominant factor in tourism and recreation Odessa area, means diversification of the regional tourism market. The necessity of comprehensive measures and appropriate mechanisms for ensuring the formation of a brand of Odessa and the Odessa region to enhance regional tourism market and increased use of recreational and tourism potential of the region.